III. Értékesítési kör (Kinek termel?)

1. A mezõgazdasági (és végsõsoron az össz-) jövedelmezõségcsökkenés okán a helyi kereslet beszûkül.

2. A helyi kereslet beszûkülése új piacok felé irányítja a termelõket.

3. Az új piacokon végzett marketingtevékenység és a fizikai távolság a költségek és a fedezeti mennyiség növekedését vonja maga után.

4. A távolabbi piacokon való jövedelmezõ értékesítéshez szükséges mennyiség (esetenként minõség is) elõállításának, hatékony marketingtevékenység végzésének képtelensége, valamint a helyi kereslet beszûkülése termékkészlet-felhalmozódást eredményez, amely jövedelmezõségcsökkenést fog végül jelenteni.

A jövedelmezõség egyre csökkenõ szintje és az alternatív jövedelemforrások hiánya a gazdaságok saját fogyasztásra való berendezkedéséhez vezetett.

Felvetõdik a kérdés: Hol lehet megszakítani ezeket a problémaköröket és az egymást gyengítõ jelenségkomponenseket egymást erõsítõkké változtatni?

Néhány pontot ragadnék ki kulcsszóként az elemzésbõl: alternatív jövedelemforrás, input-ár, kapacitás-kihasználtság, fedezeti mennyiség, marketingtevékenység.

Az alternatív jövedelemforrásokról nem lehet helytõl elvonatkoztatva beszélni, ezért a fennmaradt pontokra koncentrálva a társulás és szövetkezés lehetõségére világítok rá egy lehetséges megoldásként. Elsõsorban az értékesítési és beszerzési társulási és szövetkezési formák ajánlottak, az input- és output piacokon való jobb tárgyalási pozíció elérésének lehetõsége, a szállítási és egyéb marketingfunkciók hatékony megszervezése, a méretgazdaság elõnyeinek élvezése érdekében. A fejlett gazdaságokban a mezõgazdasági szövetkezetek különösen a piaci szerepüket fejlesztik, amelyek elválaszthatatlanok a termelési szereptõl, ami a mezõgazdasági termékeket elõállító farmoké marad.

A társulás és szövetkezés a piacgazdasággal rendelkezõ országokban, az elfogadott politikától függetlenül, bebizonyította hozzájárulását a tulajdonfelaprózódás romboló hatásainak csökkentésében és a többlettermelési krízishatásaitól való megóvásban (Musca Dimitrie, 2000).

Az a véleményem, hogy a külsõ, állami vagy (és) európai uniós támogatásoknak nálunk is döntõ szerepe lesz a mezõgazdasági termelõk összefogásának ösztönzésében.

Kászonban mindössze 15%-nyian voltak azok, akik piaci kiszolgáltatottság okán látják szükségesnek a szövetkezést. Csupán 6%-nyit jelentenek azok, akiket eddigi kedvezõ tapasztalatai bátorítanak a szövetkezésre, összefogásra. Ennél többen, 16,2%-nyian vannak olyanok, akik úgy érzik, hogy jó volna szövetkezni, de nincs kivel. Határozott elutasító választ adott a megkérdezettek több mint fele.

Számos pszichológiai jellegû akadály gördül helyi szinten a szövetkezési kezdeményezések elé. Az idõsebb korosztály emlékeiben még elevenen élnek az erõszakos szocialista szövetkezetesítés rossz emlékei. A helyi gazdák közti rivalitás, a helyi státusszimbólumok ereje, a kommunikáció- és információhiány, az egymás közötti, valamint az ismeretlenekkel szembeni bizalomhiány mind gátként említhetõ meg a vidéki tevékenységek piaci hatékonyságának növelésében.

Nagy és felelõsségteljes munka vár azokra, akik e láthatatlan gátakat áttörni szándékoznak, hiszen saját múltunk és a mai Nyugat sikereirõl való információ szögesen ellentmond annak, amit a romániai vidék az elmúlt 50 év alatt átélt.

Forrásmunkák:

(1). Musca Dimitrie: Forme asociative, viitorul agriculturii româneºti, Editura Mirton, Temesvár, 2000.
(2). Vincze Mária: Economie Agroalimentarã. Teorie ºi realitãþi, Risoprint, Kolozsvár, 2002.
(3). Vincze Mária: Vidéki helyzetelemzés. Kászoni esettanulmány, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2002.

Erdélyi szövetkezetek 1940–1944 között

(részlet egy hosszabb tanulmányból)

OLÁH SÁNDOR

A Szövetség Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja

A 2. bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt erdélyi területen a szövetkezetek egyik csúcsszervezete a Kolozsvárt székelõ Szövetség Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja volt. Az intézmény még 1920-ban alakult „erdélyi, magyarországi társadalmi megmozdulás útján kifejezett kezdeményezésbõl, mûködését 1923-ban kezdte meg, alapszabályai ekkor nyertek jóváhagyást."[1]

A visszacsatoláskor Erdélyben a tagszövetkezetek típusa és száma az alábbi volt:[2]

– hitelszövetkezetek: 156, tehát 46,7%;
– tejszövetkezetek: 150, tehát 44,9%;
– erdõkitermelõ szövetkezetek: 6, tehát 1,8%;
– gazdasági szövetkezetek: 5, tehát 8,4%;
– különféle irányú szövetkezetek: 17, tehát 5,1%.

A Szövetség Marosvásárhelyen 1936-ban, majd Székelykeresztúron 1938-ban üzembe helyezte „Transsylvania" elneve-

[1] MOL Z. 839. 4. cs. 55. tétel. 5.
[2] Uo. 6.

zés alatt vajgyárait.[3] Ez utóbbi – a legjelentõsebb Udvarhely megyei tejfeldolgozó vállalat volt – a „román megszállás ideje alatt, de a magyar állam hathatós anyagi segítségével létesült".[4]

A visszacsatolás után a Szövetség mûködését az M. E. 1941/2150. sz. rendelete szabályozta, ennek nyomán új alapszabály kidolgozására került sor. Ez a rendelet kiterjesztette a trianoni területen hatályos szövetkezeti jogszabályokat a visszacsatolt erdélyi területekre is. Az intézmény a pénzügyminiszter felügyelete és ellenõrzése alatt mûködött, alapító tagjainak sorába az államkincstár 1 200 000 pengõs üzletrésztõkével lépett be.

Az egész Erdélyre kiterjedõ tagszövetkezeti hálózat elsõsorban a mezõgazdasági kis hiteligény ellátását végezte: „a Szövetség a tõkét 3%-ért kapja, kihelyezi a hitelszövetkezetekhez 4,7 % ellenében, a bruttó margge tehát 1,7%. A falusi hitelszövetkezetek a pénzt 6,5%- ért helyezik ki, bruttó marge-uk tehát 1,8%."[5]

Az 1941-ben kihelyezett 4 096 266 pengõ hitelt összesen 10 812 tételben folyósították, az igénylõk 87,72%-a mezõgazdasági foglalkozású volt. A kisméretû erdélyi termelõszervezetek döntõ fölényét, fedezet- és tõkehiányát jelzi az, hogy a hitelek 77,20%-a csak 300 pengõig terjedõ kölcsön volt.[6]

Egy 1941 nyarán készült gazdasági elemzés szerint a „Szövetség hitelszövetkezeti ága veszteséges. Ennek az a magyarázata, hogy a hitelek túlnyomó része apró 200–300 pengõs tételekbõl áll s így a központi adminisztráció költsége magas."[7]

A Szövetség hitelszövetkezetei általában a befizetett üzletrésztõke tízszeresét folyósították.

A Szövetség tagszövetkezetei a Székelyföldön, az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek létrehozása után, fõleg hitel- és tejszövetkezetek, illetve fakitermelõ szövetkezetek voltak, a fogyasztási szövetkezetek többsége a Hangya keretében mûködött.

Az állam általában a szükséges üzletrésztõkével, kamatmentes, hosszúlejáratú kölcsönökkel támogatta az induló tagszövetkezeteket. A hitelek, kölcsönök mellett a kormányzattól a szövetkezetek idõnként szakértõi segítséget is kértek.

Az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek Szövetsége

1940. október 16-án a Hangya Szövetkezetek igazgatósági gyûlésén elhatározták, hogy „a visszatért területek közül a szoros értelemben vett erdélyi területen fekvõ szövetkezetek Marosvásárhely székhellyel szövetkezetet hoznak létre, amelynek cége lesz: az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek Szövetsége, mint szövetkezet". A budapesti Hangya és az erdélyi Hangya „abban állapodtak meg, hogy az erdélyi területeken végzendõ szövetkezeti értékesítést az Erdélyi Hangya végzi el."[8] Az együttmûködés nemcsak az értékesítésre, hanem a termékfelvásárlásra, a szakmai oktatásra is kiterjedt. Az Erdélyrészi Hangya tagszövetkezeti hálózata lendületes ütemben épült ki. A kisvárosokban, falvakon megalakuló szövetkezetek 1940–1942-ben az alábbi ütemben kérték a központnál felvételüket[9]:

A tagszövetkezetek jelentkezésének idõpontja		A jelentkezõ tagszövetkezetek száma
1940.	november 26.	73
	december 11.	42
	december 24.	89
1941.	február 27.	78
	március 26.	28
	június 18.	42
	július 30.	10
	december 4.	5
1942.	április 22.	12
	november 11.	8

A vizsgált idõszak (1940–1944) végére a Marosvásárhelyi Hangya Központ kötelékébe 439 tagszövetkezet tartozott. A marosvásárhelyi és a dél-erdélyi területen mûködõ nagyenyedi szövetkezeti központokat 1945. szeptember 18-án egyesítették, létrejött a „Kaláka" Erdélyi Népi Szövetkezetek Központja.[10] (A szövetkezetek vagyonát az ötvenes évek elejére beolvasztották a szocialista román állam – „a dolgozó nép" – tulajdonába.)

Az Erdélyrészi Hangyának az állam támogatásokat nyújtott építkezésekre, berendezésekre, forgótõkére, árufelvásárlásra.

A Földmûvelésügyi Minisztérium megbízta a Hangya Szövetkezetek Szövetségét a székelyföldi erdei gyümölcs felvásárlásával és feldolgozásával. A F. M. 1941/73.636 sz. rendelete alapján a Központ feldolgozó üzemeket állított fel Gyímesközéplokon, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, Hollósarkán, Ratosnyán, valamint Marosvásárhelyen.

[3] Uo. 23.4 Uo. 75.
[5] Uo. 8.
[6] Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1942. márc. 21.
[7] MOL Z. 839. 4. 55. 155.
[8] MOL Z. 795. 27. cs. 99. tétel.
[9] Fol. Hung. 3634/1. 7–198.
[10] Fol. Hung. 3634/2. 90–91.

A Hangya állami támogatással az észak-erdélyi városokban bõvített áruraktár-hálózatot épített ki. Az Erdélyrészi Hangya rendszeresen részt vett a népruházati akciók, vetõmagakciók lebonyolításában.A Hangya vezetõsége az állami segélyek folyósításának szükségességét a rossz közlekedési helyzettel, a hiánypótló szociális tevékenységek felvállalásával indokolta. A hivatalos ügyrendi útvonalon felterjesztett segélyigények sikeres kielégítését az erdélyi vezetõk személyes kapcsolataik felhasználásával is igyekeztek elõsegíteni. „Erdély egyik legfontosabb népi szervezete" – ahogy az Erdélyrészi Hangya vezetõi intézményüket minõsítették – 1943 végén összesen 410 tagszövetkezetbõl állott. A kereskedelmi, értékesítési tevékenység mellett az EH a háziipart is támogatta: „Közellátási tevékenységünkkel a közellátási minisztériumot támogattuk nagyvonalú terveinek keresztülvitelében. ... Székelyföld szegény sorsú lakosságának megsegítésére több községben igen szép eredménnyel szalmaszövõ tanfolyamokat rendeztünk. Kész szalmaárú-beváltó telepeket létesítettünk Kõrispatakon, Bözödön, Vágáson. Telekfalván és Szolokmán 12–18 fogú gereblye valamint favilla gyártását indítottuk be és ilyen módon a két község lakosságának pár hónap alatt 42 000 P keresetet biztosítottunk. ... Minden módot megragadtunk, hogy az erdélyi falumunka különbözõ síkjain dolgozó két nagy társintézményünkkel, az EMGE-vel és a Szövetség Gazdasági Hitelszövetkezetek Központjával még a kisebbségi idõkben megteremtett együttmûködésünket tovább építsük."[11]

Egy erdélyi körútjáról Budapestre visszatérõ gazdasági elemzõ jelentésében a Hangya mûködésérõl a következõket írta: „Maga a Hangya Központ, mint kereskedelmi vállalat nagyon szépen mûködik. Elsõrangúan megszervezte Székelyföldön az erdei gyümölcsök gyûjtését. Marosvásárhelyen hatalmas székházat épített, és a város mellett Medgyesfalván fekvõ gyártelepe szinte amerikai ütemben fejlõdik. Azonban az új székház helyett egyelõre talán tagszövetkezeteinek hitelkeretet kellett volna emelnie, mert ez idõszerint legfeljebb a befizetett üzletrésztõkék erejéig tud hitelt nyújtani tagjainak." [12]

Más szövetkezetek

Az Erdélyi Tejgazdasági és Tejértékesítõ Szövetkezet 1943-ban alakult marosvásárhelyi székhellyel. Az új intézmény alapításába a Hangya 1000 P üzletrésszel lépett be. A szövetkezet a Székelyföldön tejgyûjtõ állomásokat létesített, támogatta a községi tejszövetkezeteket, hozzálátott a tejértékesítõ hálózat kiépítéséhez, a kisvárosokban átvette a befejezetlen tejüzemek építését.[13]

Az EMGE, a Futura, a Magyar Mezõgazdák Szövetkezete, a kolozsvári Szövetség létrehozta az *Erdélyi Gazdák Magértékesítõ Szövetkezetét.* amelynek mûködési területe „az u.n. zárt erdélyi területre terjedt ki, azaz Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda, Szolnok-Doboka, Kolozs, Beszterce-Naszód, Szilágy vm." területére.[14]

Az erdélyi intézmények mûködését és állami támogatását elemzõ anyaországi gazdasági szakemberek elemzéseikben, szigorúan racionális szempontokat érvényesítve, gyakran bírálták a kormányzat erdélyi támogatáspolitikáját. Egy ellenõrzésre Budapestrõl kiszállt banktisztviselõ jelentésében például az alábbiak olvashatók: „Az Erdélyrészi Hangya egyébként elismerésre méltó mûködésével kapcsolatban önként merül fel a kérdés, hogy a kormányzat tulajdonképpen miért segíti elõ és miért támogatja az erdélyi gazdasági élet szeparatisztikus törekvéseit. Például az Erdélyrészi Hangya, a Szövetség Gazdasági HitelSzövetkezetek Központja és az Erdélyi Gazdák Állatértékesítõ Szövetkezete mind olyan szervezetek, amelyeknek funkcióit az anyaország régóta fennálló, begyakorlott és kitûnõ szakemberekkel rendelkezõ hasonló szervezetei kitûnõen elláthatták volna. Miért kellett ezeket a kicsiny erdélyi szervezeteket új hitelkonstrukciókkal, új állami támogatásokkal segíteni vagy életre kelteni és új vezetõséggel, adminisztrációs személyzettel kibõvíteni? Az anyaország meglévõ szervezetei azonnal komoly gazdasági építõmunkába foghattak volna, ezek pedig még igen hosszú ideig a kezdet nehézségeivel, szervezkedéssel és föként tõkehiánnyal fognak küzdeni. Eltekintve attól, hogy a kétszeres adminisztrációhoz nem is lehet elegendõ számú szakembert találni Erdélyben, az ilyesmi túlságosan nagy luxus ilyen szegény és kis ország számára, mint mi vagyunk. Ezeket a szeparatisztikus törekvéseket sem Erdély speciális viszonyai, sem a Budapesttõl való nagy távolság nem indokolják. Így csak azzal lehet mindezt magyarázni, hogy egy-két igen kiváló és jószándékú, de Erdély határain túl nem látó elõkelõ úr (pl. gr Bethlen László és gr. Teleki Béla) elgondolásai jutnak érvényre, ami erdélyi szempontból talán szép eredmény, de országos viszonylatban a „nagytér gazdaság" elméletének idején teljesen korszerûtlen s amellett külföldön is azt a hiedelmet keltheti, hogy Erdélyt az ország nem tudja megemészteni."[15]Az ugyanazon ágazati tevékenységet folytató országos hatáskörû és az erdélyi intézmények között idõnként érdekellentétek, konfliktusok bontakoztak ki: „Ismerteti tovább menõleg Vezérigazgató azt a helyzetet, amely itt Erdélyben abból a körülménybõl kifolyólag állott elõ, hogy az állatértékesítéssel az EMGE és a Magyar Mezõgazdák Szövetkezete külön is foglalkoztak. E körülmény mindkét szerv, tehát az Erdélyrészi Hangya, valamint az EMGE és a Magyar Mezõgazdák Szövetsége közös akciójának vezetõsége részérõl megnyilvánult minden ideális elgondolás és utasítás ellenére is összeütközéseket váltott ki a fenti intézmények között."[16]

11 MOL Z. 795. 27. cs. 99. tétel.
12 Fol. Hung. 3634/1. 10–11.
13 Csíki Néplap, 1943. nov. 10.
14 MOL Z. 822.161 cs.3861. tétel.
15 Uo.
16 Fol. Hung. 3634/1. 133.